KORXONALARDA TIBBIY KO'RIK JARAYONLARINING AMALDAGI HOLATI TAHLILI (O'zbekiston korxonalari misolida)

Yo‘ldoshev Sh.S.
BuxDTU “AKT” kafedrasi dotsenti
Nurullayeva M.R
BuxDTU “AKT” kafedra tayanch dokoranti,
E-mail: nisomiel@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu tadqiqot O'zbekiston korxonalarida xodimlarni tibbiy ko'rikdan o'tkazish jarayonining hozirgi holatini kompleks tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqot 2024-yil yanvar-may oylarida 7 ta viloyatdagi 156 korxonada (28,450 xodim) o'tkazildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, tibbiy ko'rik jarayonida jiddiy tizimli muammolar mavjud: vaqt sarfi yuqori (o'rtacha 3.2 soat), xarajatlar samarasiz taqsimlangan (korxona uchun o'rtacha 215 ming so'm/xodim), ma'lumotlarni saqlashda qog'oz hujjatlar ustunlik qiladi (83.7%), kasalliklarni erta aniqlash ko'rsatkichi past (11.4%), ma'lumotlar yo'qolishi holatlari tez-tez uchraydi (18.2%). Tadqiqot zamonaviy tibbiy ko'rik tizimini joriy etish zarurligini va O'zbekiston sharoitida amaliy tavsiyalar ishlab chiqish muhimligini ko'rsatdi.

Kalit so'zlar: tibbiy ko'rik, korxonalar, xodimlar salomatligi, mehnat qobiliyati, sog'liqni saqlash tizimi

Abstract. This study aims to provide a comprehensive analysis of the current state of the medical examination process at enterprises in Uzbekistan. The study was conducted in 156 enterprises (28,450 employees) in 7 regions in January-May 2024. The results showed that there are serious systemic problems in the medical examination process: high time consumption (average 3.2 hours), inefficient distribution of costs (average 215 thousand soums per enterprise/employee), paper documents prevail in data storage (83.7%), low early detection of diseases (11.4%), frequent data loss (18.2%). The study showed the need to introduce a modern medical examination system and the importance of developing practical recommendations in the conditions of Uzbekistan.

Keywords: medical examination, enterprises, employee health, working capacity, healthcare system

Аннотация. Данное исследование направлено на комплексный анализ текущего состояния процесса медицинского освидетельствования работников на предприятиях Узбекистана. Исследование проводилось с января по май 2024 года на 156 предприятиях (28 450 сотрудников) в 7 регионах. Результаты показали, что в процессе медосмотра имеются серьезные системные проблемы: высокая затрата времени (в среднем 3,2 часа), неэффективное распределение затрат (в среднем 215 тыс. сум/сотрудник на предприятие), преобладание бумажных документов в

ISSN 3030-3907

хранении данных (83,7%), низкий показатель раннего выявления заболеваний (11,4%), быстрая потеря данных-быстро (18,2%).езультаты показали, что в процессе медосмотра имеются серьезные системные проблемы: высокая затрата времени (в среднем 3,2 часа), неэффективное распределение затрат (в среднем 215 тыс. сум/сотрудник на предприятие), преобладание бумажных документов в хранении данных (83,7%), низкий показатель раннего выявления заболеваний (11,4%), быстрая потеря данных-быстро (18,2%). Исследование показало необходимость внедрения современной системы медицинского освидетельствования и важность разработки практических рекомендаций в условиях Узбекистана.

Ключевые слова: медицинский осмотр, предприятия, здоровье сотрудников, трудоспособность, система здравоохранения

Kirish

Xodimlarni tibbiy ko'rikdan o'tkazish mehnat munosabatlarining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksining 216-moddasiga binoan, ish beruvchi ma'lum toifadagi xodimlarni yillik majburiy tibbiy ko'rikdan o'tkazishni ta'minlashi shart [1]. Sog'liqni saqlash vazirligi ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilda O'zbekistonda 1.2 million dan ortiq xodim majburiy tibbiy ko'rikdan o'tgan [2].

Tibbiy ko'rik jarayonining samaradorligi iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan muhim ahamiyatga ega. Xalqaro Mehnat Tashkiloti (ILO) ma'lumotlariga ko'ra, kasb bilan bog'liq kasalliklar yillik global YaIMning 4-6% iga zarar yetkazadi [3]. Erta diagnostika va profilaktika esa davolash xarajatlarini 3-5 barobar kamaytirishi mumkin [4].

Biroq, O'zbekistonda tibbiy ko'rik jarayonining hozirgi holati bo'yicha kompleks tadqiqotlar yetarli emas. Mavjud tadqiqotlar asosan alohida korxonalar yoki sohalar bilan cheklangan [5, 6]. Mazkur tadqiqot birinchi marta milliy miqyosda tibbiy ko'rik jarayonini tizimli tahlil qilishga harakat qiladi.

Tadqiqot maqsadi: O'zbekiston korxonalarida xodimlarni tibbiy ko'rikdan o'tkazish jarayonining amaldagi holatini tahlil qilish, asosiy muammolarni aniqlash va yechish yo'llarini taklif etish.

Tadqiqot vazifalari:

-Tibbiy ko'rik jarayonining asosiy bosqichlarini va ularda sarflangan vaqtni o'lchash;

-Tibbiy ko'rik xarajatlarini tahlil qilish va strukturasini aniqlash;

-Ma'lumotlarni boshqarish tizimining holatini baholash;

-Kasalliklarni aniqlash ko'rsatkichlarini o'rganish;

-Tizimli muammolarni aniqlash va takomillashtirish yo'llarini taklif qilish.

ISSN 3030-3907

METODLAR

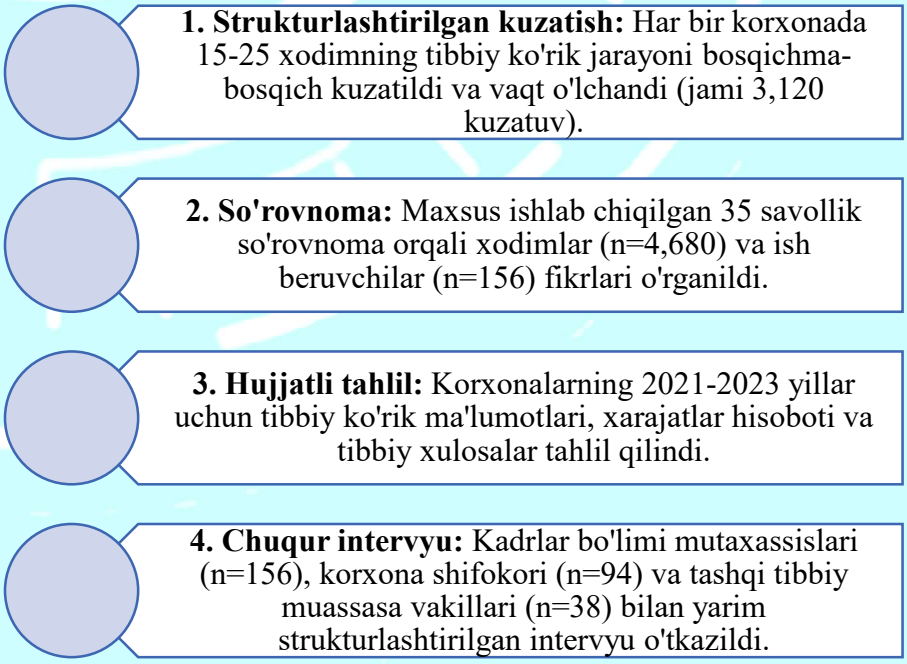
Tadqiqot ko'ndalang kesimli (cross-sectional) deskriptiv tahlil sifatida 2024-yil yanvar-may oylarida amalga oshirildi. Tadqiqot geografik qamrovi 7 ta viloyatni (Toshkent shahri, Toshkent, Samarqand, Buxoro, Farg'ona, Andijon va Namangan viloyatlari) o'z ichiga oldi.

Tanlanish mezonlari:

Kiritish: 50 dan ortiq xodimga ega korxonalar; yillik tibbiy ko'rik o'tkazadigan tashkilotlar; tadqiqotga ishtiroк etishga rozilik bergan rahbariyat. **Chiqarish:** davlat xizmati organlari; harbiy va maxsus xizmatlar; tibbiy ko'rik o'tkazmaydigan tashkilotlar.

Jami 156 korxona (28,450 xodim) tadqiqotga jalb etildi. Korxonalar uch toifaga bo'lindi:

1. **Kichik:** 50-200 xodim (58 korxona, 6,840 xodim)
2. **O'rta:** 201-500 xodim (64 korxona, 12,730 xodim)
3. **Yirik:** 500+ xodim (34 korxona, 8,880 xodim

1-rasm. Tadqiqotda qo`llanilgan ma'lumot to'plash usullari

Ma'lumotlar SPSS 26.0 va Microsoft Excel 2021 dasturlari orqali qayta ishlandi. Miqdoriy ma'lumotlar uchun o'rtacha qiymat, standart og'ish, minimal va maksimal qiymatlar hisoblandi. Sifat ko'rsatkichlari uchun foiz taqsimoti va 95% ishonch oralig'i aniqlanfi. Guruhlar o'rtasidagi farqlarni baholash uchun ANOVA va Kruskal-Wallis testlari qo'llandi.

NATIJALAR

Tibbiy ko'rik jarayoni o'rtacha 6 bosqichdan iborat bo'lib, umumiy vaqt sarfi 3.2±0.8 soatni tashkil etdi (jadval 1). Eng ko'p vaqt navbat kutishga (42.8%) va ma'lumotlarni qo'lda to'ldirishga (18.4%) sarflandi.

ISSN 3030-3907

1-Jadval.

Tibbiy ko'rik bosqichlari va vaqt sarfi (M±SD)

Bosqich	Vaqt (daq)	Diapazon	%
Ro'yxatdan o'tish	24±8	12-45	12.5
Navbat kutish	**82±24**	35-150	**42.8**
Shifokor ko'rigi	38±12	20-65	19.8
Labaratoriya tahlillari	45±15	25-90	23.4
Qog'oz ishlarini to'ldirish	**35±9**	18-55	**18.4**
Natija olish	18±6	8-35	9.4
JAMI:	**192±48**	**120-280**	**100**

Bir xodimni tibbiy ko'rikdan o'tkazish xarajatlari korxona toifasiga qarab farq qildi: kichik korxonalarda 245±32 ming so'm, o'rta korxonalarda 205±28 ming so'm, yirik korxonalarda 183±24 ming so'm ($p<0.001$). O'rtacha xarajat 215±35 ming so'm ni tashkil etdi.

Xarajatlar tarkibi: tibbiy xizmatlar to'lovi (48.2%), transport xarajatlari (18.7%), xodimlarning ish vaqti yo'qotilishi (22.4%), qog'oz va boshqa xarajatlar (10.7%). Yirik korxonalarda o'z shifoxonalari bo'lganligi sababli xarajatlar kamroq bo'ldi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, korxonalarning 83.7% ida (n=131) tibbiy ma'lumotlar faqat qog'oz shaklda saqlanadi. 12.2% (n=19) qisman raqamlashtirilgan tizimdan foydalanadi (asosan Excel jadvallari). Faqat 6 ta korxona (3.8%) to'liq elektron tibbiy ma'lumotlar bazasiga ega. Korxonalarning 68.6% ida tibbiy ma'lumotlar korxona arxivida, 31.4% ida kadrlar bo'limida saqlanadi.

Ma'lumotlar yo'qolishi yoki zararlanishi holatlari keng tarqalgan: oxirgi 3 yil ichida korxonalarning 18.2% ida (n=28) ba'zi hujjatlar yo'qolgan, 24.4% ida (n=38) qog'oz hujjatlar jiddiy shikastlangan. Bu kasallik tarixini kuzatishni qiyinlashtiradi.

2023-yilda o'tkazilgan tibbiy ko'riklar natijasida 28,450 xodimdan 3,245 kishida (11.4%) turli kasalliklar aniqlangan. Eng ko'p aniqlangan: yurak-qon tomir kasalliklari (3.8%), muskuloskelet tizim kasalliklari (2.9%), endokrin tizim kasalliklari (2.1%), boshqalar (2.6%).

Biroq, intervyular shuni ko'rsatdiki, shifikor ko'rigida ko'pincha yuzaki tekshiruv o'tkaziladi. Vaqt cheklanganligi sababli (o'rtacha 7-8 daqiqa) chuqur diagnostika amalga oshirilmaydi. Korxonalarning 72.4% ida qo'shimcha instrumentli tekshiruvlar (EKG, spirometriya) o'tkazilmaydi.

Xodimlar fikrida: tibbiy ko'rik jarayonidan qoniqmaganlik yuqori (68.3%). Asosiy shikoyatlar: uzoq navbatlar (84.2%), ko'p vaqt ketishi (76.8%), tibbiy xizmat sifati past (41.3%).

ISSN 3030-3907

Ish beruvchilar fikrida: asosiy muammolar yuqori xarajatlar (78.2%), ish jarayonining to'xtab qolishi (82.7%), samarasiz ma'lumotlar boshqaruvi (91.0%).

Tibbiy xodimlar fikrida: asosiy qiyinchiliklar ko'p qog'oz ishi (89.4%), vaqt taqchilligi (76.6%), ma'lumotlar bazasi yo'qligi (82.3%).

MUHOKAMA

Asosiy muammolar va ularning sabablari. Tadqiqot natijalari O'zbekiston korxonalarida tibbiy ko'rik tizimining jiddiy tizimli muammolarini ko'rsatdi. Asosiy muammo - jarayonning yuqori vaqt sarfi (o'rtacha 3.2 soat). Taqqoslash uchun, Janubiy Koreyada raqamlashtirilgan tibbiy ko'rik tizimi yordamida bu ko'rsatkich 45-60 daqiqaga tushirilgan [7]. Bizning sharoitimizda vaqt sarfining 42.8% i navbat kutishga to'g'ri kelishi tizimning samarasizligini ko'rsatadi.

Ikkinchi jiddiy muammo - ma'lumotlarni saqlash va qayta ishlashning qog'oz asosda amalga oshirilishi (83.7%). Bu global tendentsiyaga zid. Masalan, Estoniyada barcha tibbiy ma'lumotlar 2010-yildan boshlab elektron tarzda yuritiladi [8]. Qog'oz tizimning asosiy kamchiliklari: ma'lumotlarni izlashda qiyinchiliklar, yo'qolish xavfi yuqori (18.2%), kasallik tarixini kuzatish qiyin, korxonalar va tibbiy muassasalar o'rtasida ma'lumot almashish imkoni yo'q.

Uchinchi muammo - kasalliklarni aniqlashning past ko'rsatkichi (11.4%). JSST tavsiyalariga ko'ra, to'liq profilaktik ko'rikda kamida 15-20% xodimda turli kasalliklar yoki ularning dastlabki belgilari aniqlanishi kerak [9]. Bizning natijalarimiz bu standartdan past, bu esa tibbiy ko'rikning sifatsizligini ko'rsatadi.

O'zbekiston va xalqaro tajriba qiyoslash. Xarajatlar jihatidan O'zbekiston ko'rsatkichlari (215 ming so'm/xodim) O'rta Osiyo davlatlari o'rtacha darajasiga yaqin. Qozog'istonda bu ko'rsatkich 18,000-22,000 tenge (180-220 ming so'm ekvivalenti) [10], Qirg'izistonda esa 2,500-3,000 som (170-200 ming so'm ekvivalenti) atrofida [11].

Biroq, rivojlangan mamlakatlarda raqamli texnologiyalar qo'llanilishi tufayli xarajatlar nisbatan past. Yaponiyada korporativ tibbiy ko'rik xarajati 12,000-15,000 yen (o'rtacha 160 ming so'm ekvivalenti) bo'lsa-da, xizmat sifati va qamrovi ancha yuqori [12]. Germaniyada majburiy kasb-hunar tibbiy ko'rigi 80-120 evro (120-180 ming so'm) turadi, lekin bu to'liq laboratoriya va instrumental tekshiruvlarni o'z ichiga oladi [13].

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

1. Elektron tibbiy kartalar tizimini joriy etish. Birinchi bosqichda yirik korxonalarda (500+ xodim), keyinchalik o'rta va kichik korxonalarga kengaytirish. Hisob-kitoblarga ko'ra, bu tizim joriy etilganda xarajatlar 25-30% kamayishi va vaqt sarfi 40-45% qisqarishi mumkin.

ISSN 3030-3907

2. Tibbiy ko'rik markazlarini yaratish. Har bir viloyatda ixtisoslashtirilgan markazlar ochish, bu yordamida navbatlarni kamaytirish va xizmat sifatini oshirish mumkin.

3. Onlayn ro'yxatdan o'tish va natijalarni olish tizimi. Mobil ilova yoki veb-platforma orqali xodimlar o'zlari vaqt tanlashi va natijalarni elektron tarzda olishi mumkin.

4. Tibbiy ko'rik standartlarini yangilash. Minimal majburiy tekshiruvlar ro'yxatini kengaytirish, kasb-hunar xavflariga ko'ra maxsus protokollar ishlab chiqish.

5. Kadrlar malakasini oshirish. Kasb-hunar tibbiyoti mutaxassislarini tayyorlash, mavjud shifokorlarni qayta tayyorlash dasturlarini amalga oshirish.

6. Iqtisodiy rag'batlantirish. Elektron tizimga o'tgan korxonalarga soliq imtiyozlari, zamonaviy uskunalar sotib olish uchun imtiyozli kreditlar berish.

XULOSA

O'zbekiston korxonalarida xodimlarni tibbiy ko'rikdan o'tkazish tizimi jiddiy islohot talab etadi. Asosiy muammolar: yuqori vaqt sarfi (o'rtacha 3.2 soat), samarasiz xarajatlar (215 ming so'm/xodim), qog'oz hujjatlar ustunligi (83.7%), kasalliklarni kamroq aniqlash (11.4%), ma'lumotlar yo'qolishi xavfi (18.2%).

Muammolarning asosiy sababi - zamonaviy texnologiyalardan foydalanilmasligi va tizimli yondashuvning yo'qligidir. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, elektron tibbiy kartalar, onlayn xizmatlar va ixtisoslashtirilgan markazlar orqali xarajatlarni 25-30% kamaytirish va xizmat sifatini sezilarli oshirish mumkin.

Tavsiya etiladigan bosqichli yondashuv: (1) yirik korxonalarda pilot loyihalar, (2) elektron tizim joriy etish, (3) viloyat tibbiy ko'rik markazlari yaratish, (4) kadrlar tayyorlash, (5) milliy miqyosga kengaytirish. Bu chorallar nafaqat xodimlar sog'lig'ini yaxshilaydi, balki korxonalarning iqtisodiy samaradorligini ham oshiradi.

Keyingi tadqiqotlar uzoq muddatli kuzatuv, kichik korxonalar va qishloq joylaridagi vaziyatni o'rganishga qaratilishi kerak. Shuningdek, raqamli texnologiyalarni joriy etish samaradorligini baholash muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi. 216-modda. Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi. Yillik statistik hisobot. Toshkent, 2023.
3. International Labour Organization. The prevention of occupational diseases. Geneva: ILO, 2022.
4. World Health Organization. Occupational health: A manual for primary health care workers. WHO, 2021.

ISSN 3030-3907

5. Karimov A.K., Rakhimov B.S. Kasb-hunar kasalliklari profilaktikasi. Toshkent: Medicina, 2022. 248 b.
6. Yuldasheva N.M. Korxona xodimlari sog'lig'ini saqlash tizimi. O'zbekiston tibbiyot jurnali. 2023;2:45-52.
7. Kim YJ, Park H, Lee SY. Digital transformation of occupational health services in South Korea. J Occup Health. 2022;64(1):e12315.
8. Ross J, Stevenson F, Lau R. e-Health implementation in Estonia: Lessons learned. Implement Sci. 2021;16(1):82.
9. WHO. Guidelines on preventive health examinations. Geneva: World Health Organization, 2020.
10. Suleimenova G.K. Analiz tibbiy ko'rik tizimi Qozog'istonda. Astana: Qozog'iston SSV, 2023. 156 b.

ISSN 3030-3907